

Geachte aanwezigen,

Op dit moment had prof. Gerard Dekker hier moeten staan, en het is echt heel bijzonder verdrietig dat hij er vanwege een ernstige ziekte niet bij kan zijn. De leemte die daardoor in het programma ontstaat kan door niemand anders opgevuld worden. Hij zou hier namelijk iets verteld hebben over waarom hij het initiatief tot deze vertaling van de Bonhoefferbiografie van Dr. Schlingensiepen heeft genomen en wat hij hoopte dat deze biografie voor de mensen in ons land die met Bonhoeffer kennis willen maken en zich in hem verdiepen zou betekenen. En dát kan niemand van hem overnemen.

Toen hij ziek werd was hij er al wel mee bezig en hadden we al enig overleg gehad over wat hij en ik zouden zeggen, maar er lag niet een kant-en-klaar stuk van hem dat ik zou kunnen voorlezen. Maar gelukkig kan ik wél uit gesprekken en emails het een en ander over de ontstaansgeschiedenis van deze vertaling doorgeven, een indruk geven van hoe we bij het vertalen te werk zijn gegaan en ook iets vertellen over wat prof. Dekker voor ogen stond en waarom hij zich er zo voor heeft ingezet. Op deze manier is hij er toch nog een beetje bij. En als hij later hetgeen ik hier zeg nog kan lezen, hoop ik dat hij zich er enigermate in herkent.

Het begon goed twee jaar geleden. Het *Nederlands Dagblad* had mij gevraagd om de kort ervóór verschenen Bonhoefferbiografie van de Amerikaan Charles Marsh te bespreken. Toen mijn artikel op 30 oktober 2015 in de krant stond heeft Dekker dat kennelijk onder ogen gekregen, want een paar dagen later belde hij me erover op. Als hij hier vandaag het woord had kunnen voeren zou hij daar zeker ook naar verwezen hebben. Kort geleden vroeg hij me namelijk nog of ik mijn bespreking nog eens naar hem toe kon sturen, want hij kon hem niet zo gauw meer vinden en hij had die nodig voor wat hij vandaag hier van plan was te gaan zeggen. Daarom lees ik hier de passages uit mijn recensie van het boek van Marsh voor waar Dekker – met excuus voor de uitdrukking – op ‘aansloeg’. Ik begon mijn artikel als volgt:

‘Er blijven maar nieuwe levensbeschrijvingen van Bonhoeffer verschijnen. De grote biografie van Bethge heeft lange tijd het terrein beheerst, vanwege zijn breedte, zorgvuldigheid en kennis van zaken – voor een belangrijk deel stoelend op informatie uit de eerste hand! Er waren daarnaast een paar kleinere zoals die van Mary Bosanquet en Edwin Robertson, die destijds gelezen werden door wie tegen de dikte en grondigheid van Bethge’s monumentale boek aanhikten, maar wie kent die nog? Nee, vandaag trekken de levensbeschrijvingen van Eric Metaxas en nu die van Charles Marsh de aandacht naar zich toe. Ze worden in diverse talen vertaald en gaan als de spreekwoordelijke broodjes over de toonbank. Hoe komt dat toch? Waarom is de in 2005 verschenen voortreffelijke én goed leesbare biografie van Ferdinand Schlingensiepen nog nooit in het Nederlands vertaald en waarom heeft Metaxas zo’n furore gemaakt en wordt de biografie van Marsh ook meteen vertaald? Het antwoord is vrij simpel: ze presenteren een Bonhoeffer die aansluit bij de verwachtingen van een bepaald lezerspubliek. Bij Metaxas zijn dat ‘evangelicalen’, bij Marsh de mensen die graag willen weten wat voor iemand Dietrich Bonhoeffer was, welke hebbelikheden en onhebbelikheden hij had en – vergeet dat vooral niet – wat voor liefdesleven hij had.’

Aan het eind kwam ik er nog eens op terug en sloot mijn bespreking als volgt af:

‘Eerlijk gezegd vrees ik dat de lezer die nog weinig van Bonhoeffer weet en alleen de Nederlandse vertaling van Marsh’ boek tot zijn of haar beschikking heeft van hele passages uit dit boek weinig zal begrijpen, vooral vanwege de belabberde vertaling. Naar mijn gedachte zouden in Bonhoeffer geïnteresseerden daarom meer gediend zijn met een goede vertaling van de biografie van Schlingensiepen.’

Deze passages waren de aanleiding voor prof. Dekker om mij nu twee jaar geleden, begin november 2015, op te bellen. Hij was het er helemaal en hartgrondig mee eens dat Schlingensiepen een uitstekende biografie was. Ook hij had grote bezwaren tegen zowel de biografie van Metaxas als die van Marsh en hij vroeg me of hij mijn naam mocht noemen, als hij bij Kok zou aankloppen met een pleidooi om alsnog ook de biografie van Schlingensiepen uit te geven. Ik gaf hem groen licht om dat te doen. Daarop schreef hij de volgende email aan Bert Endedijk, directeur van Kok.

Van: gdekker [<mailto:g.dekker@solcon.nl>]
Verzonden: donderdag 5 november 2015 12:04
Aan: Endedijk, Bert
Onderwerp: biografie Bonhoeffer

Beste Bert,

Onlangs gaven jullie de biografie van de hand van Marsh over Bonhoeffer uit. Ik heb die gelezen en was daar, eerlijk gezegd, niet zo blij mee – evenmin als met de een aantal jaren geleden verschenen biografie van de hand van Metaxas. De verschijning van die biografieën komt tegemoet aan de toenemende belangstelling voor Bonhoeffer binnen (ruw geformuleerd) de reformatorisch/orthodoxe bevolkingsgroepen. Maar beide biografieën doen Bonhoeffer – met name zijn ideeën waarvoor altijd zo veel belangstelling is geweest – onvoldoende recht. Gerard den Hertog gaf in *Nederlands Dagblad* vorige week een vrij grondige kritiek op de publicatie van Marsh. (...)

Prof. Dekker maakt dan enkele opmerkingen over de Bonhoefferbiografie van Bethge, om daarna zijn email als volgt af te sluiten:

Maar belangrijker is mijn vraag – ook door Gerard den Hertog aan de orde gesteld – of jullie niet kunnen overwegen de biografie van Schlingensiepen (...) vertaald uit te geven. Zelf schrijft hij dat zijn biografie een soort *Kurzfassung* van de biografie van Bethge is (rond 400 pagina's). Aan zo'n biografie bestaat m.i. nu – nu een ander deel van de bevolking kennis gaat maken met Bonhoeffer – behoefte. (...)

Met Gerard den Hertog heb ik zojuist contact gehad en hem gezegd dat ik jullie zou benaderen hierover. Beiden zijn we bereid om over deze zaak mee te denken. Ik ben benieuwd naar je reactie.

Met een hartelijke groet, Gerard Dekker

U hebt wel gehoord, dat hij twee keer in deze email wijst op de nieuwe belangstelling voor Bonhoeffer in delen van de kerk die ooit vooral bedenkingen tegen hem hadden. Die mensen had Dekker vooral op het oog, zij moesten een goede, eerlijke Bonhoefferbiografie in handen krijgen.

Een paar weken later, op 23 november 2015, kreeg Dekker antwoord van Bert Endedijk: 'Graag zou ik een keer met jou en de andere Gerard overleggen.' Diezelfde dag mailde Dekker mij: 'Vanmorgen kreeg ik dit bericht van Bert Endedijk, als antwoord op mijn vraag naar mogelijkheden voor de uitgave van een vertaling van Schlingensiepen. Ik hoop dat ik jou terecht erbij betrokken heb.'

In zijn email aan Bert Endedijk stond het goed geformuleerd: ik had me 'bereid' verklaard 'over deze zaak mee te denken', hij heeft me dus 'terecht erbij betrokken'. En eerlijk is eerlijk, Gerard Dekker liet me ook de ruimte om 'nee' te zeggen. Dat heb ik niet gedaan, maar ik weet niet of ik me toen wel gerealiseerd heb waar ik aan begon ...

Op 4 december 2015 vond hier in Amersfoort het overleg tussen Gerard Dekker, Bert Endedijk en mijzelf plaats. Endedijk liet zich door ons overtuigen en was bereid het boek van Schlingensiepen uit te geven. En Gerard Dekker en ik zouden proberen er een fatsoenlijke vertaling van te maken.

De volgende dag mailt Dekker mij dat hij blij was met de bespreking van gisteren met Bert Endedijk. Hij meldt meteen ook dat hij binnenkort, met een paar weken al, met de vertaling van Schlingensiepen hoopt te beginnen, en verder dat hij zich wel realiseert dat het een hele klus is, maar erop vertrouwt dat we er samen uitkomen.

Uit deze emails komt helder naar voren wat de afspraken waren. Gerard Dekker zou een eerste vertaling maken, maar – we moeten er samen uitkomen. Dat laatste betekent dat mijn bijdrage toch meer zou moeten zijn dan enige controle en wat hand- en spandiensten. Maar goed, het is u wel duidelijk dat Dekker het initiatief heeft genomen en de motor van de onderneming is geweest, maar er wel op heeft gerekend dat ik mijn steentje zou bijdragen. Op dat moment kon ik nog denken dat mijn bijdrage aan dit vertaalproject zich zou kunnen beperken tot meelesen en een enkele suggestie.

Diezelfde dag echter mailde Gerard Dekker aan Bert Endedijk dat we 'samen aan het werk gaan'. Dat is andere taal. Profetisch, als u wilt. Laat ik er meteen bij zeggen: ook al heeft het hele project van ons allebei veel meer tijd in beslag genomen dan we gedacht hadden en daarom ook langer geduurd, toch hebben we er geen van beiden ook maar enigszins spijt van gehad.

U vraagt zich wellicht af, waarom Gerard Dekker graag wilde dat ik mee zou doen? Nu, hij zei eerlijk dat hij het alleen niet voor elkaar kon krijgen. En hij vertelde ook waarom. Zijn buurman in Baarn is Ton van der Worp, oud-uitgever van Ten Have. Hij had wel eens een door Dekker uit het Duits vertaalde tekst onder ogen gehad en als volgt gereageerd: 'Prima hoor, maar het is geen Nederlands; ik kan de tekst zo terugvertalen in het Duits – en dan is het wél goed Duits.'

Na deze bemoedigende woorden nam Gerard Dekker zich voor voortaan alleen nog maar Engelse teksten te vertalen. Maar – het boek van Schlingensiepen is in het Duits geschreven...

Nu was op het Bonhoeffergezelschap de vertaling van Bonhoeffers *Ethik*, die Wilken Veen en ik samen vertaald hebben en die vijf jaar geleden is verschenen, een aantal keren aan de orde geweest. Gerard Dekker wist dus dat ik wel eens wat uit het Duits vertaald had en vandaar dat hij, toen hij in mijn bespreking van Marsh las hoe ik over de biografie van Schlingensiepen dacht, mij polste met de vraag, of ik een handje zou willen helpen. Het moest voorkómen worden dat Dekkers buurman in een handomdraai het Duitse origineel kon reconstrueren.

Daarom wilde Dekker graag dat ik zou meedoen. Maar ik had geschreven dat de vertaling van de Bonhoefferbiografie van Marsh ‘belabberd’ was, en ik had mijn bespreking van zijn boek afgesloten met de volgende zin: ‘Naar mijn gedachte zouden in Bonhoeffer geïnteresseerden daarom meer gediend zijn met een goede vertaling van de biografie van Schlingensiepen.’ Nu ben ik niet zo verwaand dat ik denk dat iedereen hier die slotzin nog in gedachten heeft en zich er al op verheugt mij er zo nodig mee om de oren te slaan. Maar zo’n zin kan je wel nagedragen worden en het moest dus niet een vertaling worden, waarvan recensenten en lezers na afloop zouden zeggen: ‘Echt een goed boek, een geslaagde biografie, maar wat een belabberde vertaling!’

Hoe ging het verder? Nu, ik weet niet meer precies, wanneer Dekker de eerste vertaling af had, maar dat is al wel ruim een jaar geleden. Toch is het boek er nu pas. Dat ligt niet aan Kok, en al helemaal niet aan de redacteur Leendert Torn. Integendeel, die heeft er toen wij de tekst begin augustus bij hem afleverden er goed de vaart in gezet en in gehouden. Graag bedank ik hem – vast en zeker mede namens Gerard Dekker – voor zijn even voortreffelijke als vriendelijke zorg in de afwikkeling van dit boekproject. Dr Schlingensiepen kan en zal voor zichzelf spreken, maar ik denk dat het de mooiste uitgave van deze biografie is die tot nu toe verschenen is!

Waarom lag het dan wel dat het nog een jaar geduurd heeft? Nu, we hebben samen na zijn eerste vertaling nog twee keer zin voor zin door het hele boek heen moeten gaan, voordat we tamelijk zeker waren dat we de bedoelingen van dr Schlingensiepen goed weergaven en ook het gevoel hadden dat het echt Nederlands was – en niet een product van Google translate. Dat was niet omdat Prof. Dekker het niet goed gedaan zou hebben. Integendeel, hij heeft voortreffelijk werk geleverd, heel zorgvuldig en tot in de puntjes verzorgd, maar we waren het er samen over eens dat er nog wel het nodige aan moest gebeuren. Want – zijn buurman is er maar één, maar het grote oogmerk van Dekker was dat al die mensen uit evangelische en gereformeerde kring die Bonhoeffer bezig waren te ontdekken, een biografie zouden krijgen die betrouwbaar is, en te ‘behappen’, en – leest als een trein. Allerlei achtergronden moesten nader worden verduidelijkt, we hebben er zestig verklarende noten van onszelf aan toegevoegd – in de hoop dat de lezer ermee geholpen is.

Nu ligt het boek er. Of het Gerard Dekker en mij gelukt is wat ons voor ogen stond? Nu, dat is aan de lezer om te beoordelen. We hebben er hard aan gewerkt, het heeft veel meer tijd gevegd dan we allebei gedacht hadden, het is een vertaling helemaal van ons beiden, máár – ik geef graag Gerard Dekker de eer dat hij het initiatief heeft genomen en de eerste vertaling heeft gemaakt. En net als dat bij het samen werken van dr Wilken Veen en mij aan de vertaling van de *Ethik* het geval was, was het ook nu goed om het met zijn tweeën te doen en bij elkaar te merken dat je er plezier in had om er samen een mooi boek van te maken. Ook daarom betreur ik het zeer dat hij er vandaag niet bij kan zijn. Graag had ik het hier zelf tegen hem gezegd: Ik ben – en wij allemaal zijn – Gerard Dekker veel dank verschuldigd!